

דגל האינקוויזיציה בגואה
תמונה היסטורית של תקופה

כל מפה מפות האטלס מלווה בטקסט קצר, המתאר את הנושא ההיסטורי, ובי איור מלווה לאותו עניין. העריכה הטיפוגרפית תרבותית, אם כי בכוח האטלס הזה להגחיל מידע כללי ו- שטוח של תולדות עמ"ש ישראל. בדרווי ו- ייסוריו במשך 1,300 שנה. במפות עצמן יש גם מישבות ביאור, נתונים ותיאור, המעניקים למעיין את התמונה ההיסטורית של התקופה שבה נוגעת כל מפה ומפה. אטלס זה אינו נופל מהאטלסים האחרים של כרטא, והוא מעניק לקורא המחשה חזותית של ההיסטוריה.

מדע בידיוני

ארייני

יש משהו מרענן בסיפורו של איזידור הייכלוב, הצדיק של שבע הנפלאות. אין זה ספר מדע-בידיוני במתכונת המספר בלתי. זה ספר של מדע-בידיוני יהודי. זה מוליק את הצדיק יצחק בן-ראובן ביחד עם סוכני הנסיעות שלו גרינברג הזוטאי בערוצי החלל-יומן. הספר, הרצוף בהומור יהודי-אידישי, נפתח ב"אוייני, אוייוני..." ובבידיחות יהודיות נוסח "מה עוד אפשר לעשות, כשהוקן שלו תקוע ב...?".

כבר בפרק הראשון מתקיים דו-שיח זה בין שני הגיבורים: "גרינברג, אמרתי, מה היה שם המקום ההוא שהיינו בו?!", "חלם!...", "חלם מגיעים השניים אל אל-קרנאק במצרים, משם הם שבים ליערות פולין כדי לחלץ נסיכה פולנית, ועוברים לגירויורק ורובעיה היהודיים ב- מאההעשרים. בסיגנונו מסתמך הייכלוב על העבר הספרותי האידישי, כהולך ב- עקבות מנדלי מוכר-ספרים: "מדמנה היא השמטטל שלנו ממש...".

במסעותיו של הצדיק של שבע הנפלאות לא נפקד גם מקומה של ארץ-ישראל. שני המשוטטים בערוצי החלל-יומן מגיעים לקרב מודיעין, אל מתתיהו בוחן גדול, יוספוס פלוויס ובר-כוכבא, ואל רויד המלך טרם הנולד (כשבוע פנים ואיפן איננו מוכן לנגד לפני המלך שאול...). הם פוגשים גם את עזרא ו- נחמיה (למה לעבור לירושלים, אם אנחנו יכולים להישאר כאן בפרס ולעשות חיים??) ואפילו בחוזה מדינת היהודים (מדינה יהודית בפלשתינה? גיחך תי- איזור הרצל...).

בסופו של הספר מצוי מילון לגויים: מונחים באידיש המופיעים בספר, שבו פירוש מונחים כמו: גרנישט; געוואלד; געשעפט(ן); היימיש; מאכער; משוגי; נער; גונדיק; פלונטער; שטיק; שטעטל; ושטריימלעך. תרגומו של עמוס גפן הוא מעולה, ואיכותו בולטת גם בחידושי המילים שלו, כמו: מיזכרקול; זעירונים; מגמט ועוד מילים של עברית המח.

* איזידור הייכלוב — הצדיק של שבע הנפלאות; עברית: עמוס גפן; הוצאת מסדה; 164 עמודים (כריכה רכה).

וורת, שאביה שומר על מגדלור, ועובר ייסורי תופת של התאבדות. שאותם הוא מתחיל בלקיחה כמוסת החומצה הפרוסית שבכיסו. אך רק אחרי "ייסוריו" מסתבר כי הכמוסה שבכיסו החולפה לכמוסת מים בדי הנס.

נאגאל מצליח, לבסוף להתאבד, אך לפני זה הוא יוצר ומפר היכריות עם חושבי עיריהנמל, ומתערב בכל התרחשויותיה. מיסתורין ספוג בביקורת ובילולול בי מערכת החברה של סוף מאה שעברה ו- במוסכמותיה.

נאגאל מתווכח במהלך הספר עם גלריה מאפיינת של אנשי-העיריה, המייצגים את הדיעות המקובלות בתחומי הפוליטיקה, ה- חברה, הפילוסופיה ואף הספרות. המסון עוסק בבעייה שהטרידה את בני סוף ה- מאה הקודמת — בעיית "האדם העליון" נוסח גיצשה. נאגאל הוא אדם עליון נוסח המסון, המעטה עליו כיוסיים מילוליים רבים, אופן בחינתו של נאגאל את העולם המקיף אותו מעיד על ראייה זו.

נאגאל בו, לתרבות, ובו עשרת מונים למייצגיה הארופים, המשוררים ("משורר- ירים! ה, ה; כן! אכן, יש להודות כי הללו הצליחו להרוז ללב האדם. מי הם היצור- ירים הנדרגים הללו שהיו די ערמוניים עלימת להקנות לעצמם השפעה גדולה בחיי החברה, אבעבועות צבות שיש לגעת בהן כוהירות מרובה. כן, יש לשים לב למשוררים, וכייתוד לטיפשים שבהם. אם אינך עושה זאת, הם נוסעים לחוץ- לארץ...") את טעותיו של המסון נגד הפוליטיקה ניתן ללמוד מהגדרת הסר ציאליסטים וקארל מארכס: "קח את אחד ממנהיגי הסוציאליזם! אילו אני שים הם? סיפוסים כחזים ועלובים, ה- וישבים על שרפרפי עץ בעליות גג ו- כתברים מאמרים על שינוי סידרי עולם! איש איננו יכול להטיל דוני ביושרם — האם מישעה חושב שקארל מארכס אינו ישר? וזהו בדיוק העניין; מארכס יושב וכותב מאמרים בהם הוא מסלק את העניי מן העולם! באופן תיאורטי. הוא כהן את כל סוגי העונג, את כל דרגות ה- מצוקה. מוחו מלא את סכל העולם. הוא טובל את עמו בדיו ואו, מלאי-התלהבות, הוא כותב עמוד וועם אחרי עמוד וועם, במלא גליונות גדולים במספרים, לוקח מן העשיר ונותן לעני, מתלק מחדש את עשירו של העולם... לבסוף מתגלה כי ברוב תמימותו הוא החל בנקודה מוטעית — לפיה כל האנשים שווים...".

מיסתורין הוא ספר-מפת שגיבורו לועג לחברה ומבקר אותה. המסון חש בון לנאבינות של המין האנושי ומעלה את השאלה, אם יכול הגאון או האדם העליון להיות חברת בניית-מותה רגילים. לסיכום: זה ספר-חובה, למרות שהוא עיבוד שנעשה על-ידי יורתם ראובני ו- פינחס שרדה (שעבר רק על 50 העמור דים הראשונים) לתרגומו מגורבגית של פסח גינזבורג משנת 1928. זו יצירה של סופר, שהעניין המחודש שמגלים בו הקוראים מזכיר את תחייתו של הרמן הלפר לפני כמה שנים.

אטלסים

המגיפה השחורה

בימים אלה ראהאור אטלס כרטא לתולדות עם ישראל בימי הביניים* — די שמייני למניין אטלסי כרטא. עמלו עליו 28 מומחים ועורכים בהנהגתו של פרר פסור חיים ביינארט. באטלס 116 מפות ובהן, בין היתר: בת-ינסוט בארץ-ישראל במאות הראשונות, מלחמות יהודה ביהודים, דים, מלכות כוזר, הישוב היהודי בספרד ובצפון-אפריקה, היהודים במהלך מסעי- הצלב, בעלילות-יהודים ובמגיפה השחורה, מסעות רבי בנימין מטודילה, מסעות דוד הראובני, בתידין האינקוויזיציה, פרעות ת"ח ות"ט, פראג היהודית ועוד.

* פרופסור חיים ביינארט — אטלס כרטא לתולדות עם ישראל בימי הביניים; הוצאת כרטא, החברה הישראלית למפות ולהוצאה לאור; 111 עמודים (כריכה קשה).

בחינה מחודשת של קונספציה היסטורית ביקורתית — בחינה שאדלשטיין נגד ה- זמן נכשל בה כישלון חרוץ. יחד עם הפרטים הרבים שבספר הופכים אותו לספר שחשוב לקרוא בו, בתנאי שמתח- הציפיות של הקורא יהיה נמוך.

תרגום

חומצה פרוסית

קנוט פדרסן, שכינניו הספרותי הוא קנוט המסון (1859-1952), בן למיש- פחת איכרים נורבגית, ניסה כוחו בעבודות שונות — משרת בחנות, רוכל, שוליה של סנדלר, מורה ועיתונאי — עד שהפך סופר.

עם הופעת סיפרו רעב (1890) נתפרסם שמו באירופה, וספריו האחרים, פאג (1894) ובירכת האדמה (1917), העלו את מעמדו הספרותי עד כדי כך, שבשנת 1920 זכה בפרס-נובל. בסוף ימיו תמך בווידיקון קלווינלי, מייסד המפלגה הנאצית ה- נורבגית ובהילפר, שאותו אף פגש בי- מהלך מילחמת העולם השניה. אחרי ה- מילחמה הוא עמד לדין בעוון בגידה, ומת כעבור כמה שנים כשהוא מנוחה על-ידי העם שבערי העריץ אותו.

אל ספריו של המסון (רעב, פאג, ויק- טוריה ובירכת האדמה) שראויאר בשנים האחרונות עיבוד מחודש לעברית בהי צאת שוק, נתוסף סיפרו השני של המ- סון, מיסתורין. נושא מיסתורין הוא סי- פור של זר המגיע לעיר גידחת ובכיסו כמוסת רעל חומצה פרוסית. עולמו של הזר הוא עולם הזיות וחלומות של אציל- נפש מתיסר.

יוהאן נאגאל מגיע יום אחד לעיר- חוף נורבגית הניצבת על צוק לבן לחוף הים. בעיר מתרחשים כמה מאורעות משו- נים, שבסופם הוא מתאבד בקפיצה לים. כאשר הוא מגיע לעיר-הנמל הוא מבחין בדגלים שהונפו לרגל אירוסיה של ראג- נה מייד. היכרותו המעשית הראשונה בעיר נע-

סופר המסון
מי הם הייצורים הגנדרנים הללו?

רכת עם ננס, דמות ספק טהורה ספק מושחתת, שעמיה מנהל נאגאל דו-שיח מורו לאורכו של הספר. אחר-כך הוא מפתח אהבה מורה למדי לבתולה קשישה בשם מרתה גודי, ומציע לה נישואין. הוא נזכר בחוויה מעוצת עם נערה עיי-

* קנוט המסון מיסתורין; מנורבגית; פסח גינזבורג; עריכה מחודשת של התר- גום; פינחס שרדה ויותם ראובני; הוצאת שוק; 278 עמודים (כריכה רכה).

הכיבוש הנאצי, בגלוי ובסתר, ואת פגישת אדלשטיין עם אדולף אייכמן: "כפי שפירס אדלשטיין, עם שובו, לעיבדי ה- משרד הארץ-ישראלי, דרש ממנו אייכמן, כי תוך שנה אחת הייבוש לצאת שישים אלף יהודים. אדלשטיין ענה לו שהדבר בלתי-אפשרי... אייכמן שולח את אדל- שטיין לארץ-ישראל לביקור של שבוע, בעוד אשתו ובנו נותרו בפראג כבני- עבודה (לילה אחד לן אצל וילי פוירר- שטיין, כפיכחן מרחביה, ודיבר כאכזבה על פגישתו עם ברגוריון... הוא הופיע לפני חברי מרכז מפא"י בתל-אביב, ה- היר לנוכחים את רצינות המצב, את רחופות השעה, עשה רושם גדול, אבל הדבר לא שונה היכה לגבי האפשרות המעשית של הרחבת העליה... אחרי שזכו מן הארץ, נראה אדלשטיין כפגע ב- ראשונה מאז הכיבוש, מרוכז בצורך מו- היש...")

התמוטטות אבני-הדומינו של קדינות אירופה לפני גרמניה, וחלוקת פולין בין גרמניה לברית-המועצות, שינו את הדחף הגרמני להגירה מואצת של יהודים, וה- גרמנים התחילו לקום את רעיון ההש- מדה הפיסיית. פרק היסטורי מעניין הוא סיפור נסיונם של הנאצים להקים מעין מיני-מדינה יהודית, בעלת אוטונומיה, כביכול, באזור הסלובאקי.

בפרקים אלה עולה סיפורו של אדל- שטיין בשולי המהלכים ההיסטוריים, כ- שר הוא מתחיל לטפח את ראיית העולם שלו, בתיקוה כי יש לעשות כל שניתן כדי להעביר את יהודיו עד אחרי עבור זעם, כאשר הוא טובע את אימתו, "אנחנו רצים נגד הזמן" — אימרה ששימשה ל- בונדי כותרת לסיפרה, וכותרת לעושה את בחינת השואה. טעותה של בונדי היא גם טעותו של אדלשטיין, ומקורה באמונה כי הכפפת-ראש של בכוחה להועיל ולה- ציל. השקפה זו, שמקורה בפאסיביות ה- דתית ההיסטורית, הותירה את עיקבותיה של יהודי אירופה.

בונדי מתארת את פגישת אדלשטיין עם "מלך היהודים" של גיטו לודז, מרדכי חיים רומבובסקי. אדלשטיין אימץ אמונתו של זה האחרון, בשר, במיש מעת ובמישטר של יד חזקה... ומטפח תיקיות להבטחת יהודים כמאגר תעסוקה לריכך השלישי.

כך נוט אדלשטיין, ביחד עם הנהגת יהדות צ'כוסלובקיה, לאשלייה ושמה טרייונסטאדט, אשר נועדה לשמש מחנה זרואה לכליאת יהודים, למען נציגם הצלב האדום הבינלאומי. פיתיון שגם מחברת אדלשטיין נגד הזמן בולעת ממנו, ועיד על כך הפרק עיר יהודית נוסאת בקיומה, או כתיאורה: "כמולם דפקה התלחכות ההכנות להקמת עיר יהודית, ולא סתם עיר, אלא עיר לדוגמה, מנהלת למופת, עיר שבה ימלאו היהודים את כל התפקי- דים, יקשו כל עבודה, שבה יהיו גם ה- שופר, גם הסבל, גם עובדי-הארמה יהו- דים, כעין ארץ-ישראל בוערי-אנפין...". עיר יהודית שאדלשטיין היה, זקן, יהודי דים" שלה, למרות גילו הצעיר. בתפקידו היה עליו לספק הן את האדונים הגרמ- נים, הן את הנדכאים היהודים.

בהמשך פירקי טרייונסטאדט מתארת בונדי את ראייתו החד-מימדית של אדל- שטיין, אשר איבדה את איוונה, בהערות כמו: "אם נציל לפחות את הצעירים עד גיל שלושים וחמש, יהיה המשך ביולוגי לעם ישראל". פירקי טרייונסטאדט, ה- דחוסים בשלבי השלישי של אדלשטיין נגד הזמן, כמו מייצגים את הקונספציה המוטעית של בונדי. אם הספר היה משת- דה לשני שלישי טרייונסטאדט ושליש תול- דות יהודי צ'כוסלובקיה, תוך נסיון של זדירה לתת-מימדית לאישיותו של אדל- שטיין, הוא היה עשוי להיות מיסמך נדיר. בכוחו של ספר כזה היה לפענח לפני הקורא בן זמננו את השואה, כדבר מוחשי יותר.

העיקרון של "הכושי עשה את שלו — הכושי יכול ללכת" פעל ביחסם של הנאי- צים ואייכמן אל אדלשטיין. הוא הורה מי- משרתו, והעבר לאשוויץ, ושם הוא הוצא להורג.

כותב שורות אלה — שמוצא מישפחתו מצ'כוסלובקיה, ושרבים מבני-מישפחתו עברו את המסלול טרייונסטאדט-אשוויץ והושמדו — לא מצא באדלשטיין נגד הזמן תשובות לשאלות רבות. אין אלה דווקא שאלות בתחום היעוץ הישב, אלא בי-